

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Տարբեր երկրների զինված ուժերի և ընդհանրապես պաշտպանության ոլորտների միջև կապերն ունեն դարերի պատմություն: Ավանդական ռազմական դաշինքները, սպառազինությունների վաճառքը, զինվորական կցորդների աշխատանքները միջազգային ռազմական համագործակցության դասական օրինակներ են: Հատկապես վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում նորանոր երկրներ են սկսում ներգրավվել պաշտպանական ոլորտում տեղի ունեցող միջպետական համագործակցության ձևաչափերում կամ էլ աջակցություն ցուցաբերում այլ երկրներին՝ իրականացնելու բարեփոխումներ իրենց զինված ուժերում: Այսինքն՝ զինված ուժերն իրենց ավանդական դերակատարությունից զատ, այն է՝ նախապատրաստել և անհրաժեշտության դեպքում կիրառել ուժ, ստանձնում են նաև խաղաղ պայմաններում համագործակցության միջոցով իրենց առջև դրված խնդիրների լուծման առաքելություն: Ընդ որում, այս ամենը բնորոշ է ոչ միայն ավանդաբար դաշնակից պետությունների, այլ նաև այնպիսի երկրների, որոնց միջև բարեկամական հարաբերություններ են հաստատվել ոչ վաղ անցյալում: Ռազմական պատմաբան Մ. Դյակոնովի կարծիքով, զինված ուժերն արտաքին քաղաքականության ոլորտում առանցքային տեղ են գրավել աշխարհում, առաջին հերթին բարձրացել է նրանց դերը Եվրոպայում անվտանգության ժամանակակից համակարգի ձևավորման գործում¹:

Միջազգային ռազմական համագործակցության գիտական վերլուծությունը համեմատաբար նոր երևույթ է հասարակագիտական հետազոտությունների ասպարեզում: 1950-ական թվականներից սկսած՝ հատկապես արևմտյան հեղինակներն իրենց աշխատություններում անվտանգության ուսումնասիրությունների շրջանակներում աստիճանաբար սկսում են ուշադրություն դարձնել այս խնդրին:

Թեև երևույթի նկատմամբ առայժմ գիտական հետաքրքրության աստիճանը բարձր չէ, սակայն տարբեր երկրների համապատասխան փաստաթղթերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ պաշտոնական մակարդակում ռազմական դիվանագիտությանը առանցքային դերակատարություն է տրվում: Բավական է ասել, որ այնպիսի պետություններ, ինչպիսիք են ԱՄՆ-ը, Ֆրանսիան, Մեծ Բրիտանիան և Չինաստանը, միջազգային ռազ-

¹ Տե՛ս **Дьяконов М.** Оборонная дипломатия // <http://militaryarticle.ru/zarubezhnoe-voennoe-ozobrenie/2001-zvo/6786-oboronnaja-diplomatija>

մական համագործակցությունը կամ պաշտպանական (ռազմական) դիվանագիտությունը որդեգրել են որպես իրենց պաշտպանական դոկտրինների կարևորագույն առաքելություն և ռազմավարական հայեցակարգերի առաջնային բաղադրատարր²:

Արդեն 1994 թվականից սկսած՝ այլ պետությունների հետ ռազմական և ռազմատեխնիկական համագործակցությունը դասվել է Գերմանիայի ԶՈւ հիմնական խնդիրների շարքը³: 1998 թվականին Մեծ Բրիտանիան «Պաշտպանության ռազմավարական վերանայում» փաստաթղթում առաջին անգամ պաշտոնապես օգտագործում է «պաշտպանական դիվանագիտություն» եզրույթը, և տրվում է դրա սահմանումը: Միջազգային ռազմական համագործակցությունը դիտելով որպես Մեծ Բրիտանիայի զինված ուժերի առջև ծառայած ութ առանցքային խնդիրներից մեկը՝ փաստաթղթում այն սահմանվում է որպես «ՊՆ կողմից ձեռնարկվող միջոցառումներ՝ ուղղված թշնամանքի նվազեցմանը, վստահություն հաստատելուն և պահպանելուն, ինչպես նաև ժողովրդավարական, հաշվետու զինված ուժերի զարգացմանն աջակցելուն, որոնք էապես նպաստում են հակամարտությունները կանխարգելելուն և լուծելուն»⁴: 2012 թվականին Իսպանիայի ՊՆ ընդունած պաշտպանական դիվանագիտության ծրագրում ևս տրվում է հասկացության բավականին համապարփակ սահմանում՝ «Գլխավորապես երկխոսության և համագործակցության վրա հիմնված տարաբնույթ միջազգային միջոցառումներ, որոնք երկկողմ ձևաչափով իրականացնում է ՊՆ-ն դաշնակից, գործընկեր և այլ բարեկամ երկրների հետ՝ ուղղված պաշտպանական դիվանագիտության նպատակները Իսպանիայի արտաքին քաղաքականությանը ծառայեցնելուն»⁵: 2010 թվականի նոյեմբերի 10-ին Բելառուսի Հանրապետության պաշտպանության նախարարի հրամանագրով ընդունված ՊՆ միջազգային ռազմական համագործակցության հայեցակարգում միջազգային ռազմական համագործակցությունը սահմանվում է որպես «բազմակողմ և երկկողմ բնույթի միջոցառումներ, որոնք իրականացվում են պաշտպանության նախարարության կողմից բանակաշինության, պաշտպանական պլանավորման, ԶՈւ պատրաստվածության բարձրացման, սպառազինությունների վերահսկման, զինվորական կրթության, գիտության, մշակույթի, սպորտի, ինչպես նաև ռազմատեխնիկական բնագավառներում»⁶: Ինչպես տեսնում ենք, տարբեր երկրների պաշտոնական փաստաթղթերում բնորոշումները տարբերվում են մինչև միջակայք՝ կախված պաշտպանության և անվտանգության ոլորտներում տվյալ պետության առջև ծառայած հիմնախնդիրների բնույթից, պետության աշխարհաքաղաքական դիրքից և այլն:

Ինչ վերաբերում է գիտական գրականության մեջ առկա սահմանումներին, ապա պետք է նշել, որ մասնագետների մեծ մասը դժվարանում է

² Տե՛ս **Winger, Gregory**, «A Theory of Defense diplomacy. In: What Ideas Do?», <http://www.iwm.at/publications/5-junior-visiting-fellows-conferences/the-velvet-gauntlet/>

³ Տե՛ս **Дьяконов М.**, նշվ. աշխ., էջ 6:

⁴ «New challenges to defence diplomacy», Strategic Survey, Volume 100, Issue 1, 1999, p. 41.

⁵ **Ministerio de Defensa** «Defence Diplomacy Plan», January, 2012, p. 18.

⁶ «Концепция международного военного сотрудничества Министерства обороны Республики Беларусь» // http://www.mil.by/ru/military_policy/international/#konceptcia

գիտական համապարփակ սահմանում տալ: Պատճառը թերևս այն է, որ միջազգային հարաբերությունների տեսության մեջ ավանդաբար հակադրվել են «համագործակցություն» և «ռազմական քաղաքականություն» եզրույթները: Համագործակցությունը և զինված ուժերի օգտագործումը դիտվել են որպես հակադիր բևեռներ, որոնց միջև ընկած տիրույթում էլ վերլուծվել են ինչպես պետությունների վարքագիծը, այնպես էլ միջազգային հարաբերությունների համակարգի գործառույթը: Իսկ միջազգային ռազմական համագործակցությունը մի գործընթաց է, որում ներգրավված զինված ուժերի միջև առկա է լայն համագործակցություն՝ ուղղված ինչպես հենց տվյալ երկրի անվտանգության, այնպես էլ միջազգային խաղաղության ամրապնդմանը: Նաև այն հանգամանքը, որ Սառը պատերազմի ավարտից հետո ռազմական դիվանագիտությունը դարձել է ավելի ընդգրկուն՝ ներառելով նաև ազգային և միջազգային անվտանգության ապահովմանը վերաբերող միջպետական հարաբերությունների որոշակի հատված, նույնպես մեծացնում է հասկացությունը համալիր գիտականորեն սահմանելու հնարավորությունը:

Հիմնահարցի մասնագետներ Ա. Քոթեյը և Ա. Ֆորսթերը պաշտպանական դիվանագիտությունը բնորոշում են խաղաղ ժամանակներում զինված ուժերի և նրանց ենթակառուցվածքների (պաշտպանության նախարարություններ)՝ որպես արտաքին և անվտանգության քաղաքականության գործիքների օգտագործում⁷: Մ. Էդմոնդը ևս շեշտը դնում է միջազգային ռազմական համագործակցության ժամանակ զինված ուժերի ոչ դասական կիրառման (ոչ պատերազմական իրավիճակներ) բնույթի վրա: Ըստ նրա՝ պաշտպանական դիվանագիտությունը ոչ պատերազմական իրավիճակներում զինված ուժերը օգտագործելն է արտաքին ասպարեզում պետության առջև ծառայած նպատակներն իրականացնելու համար⁸:

Մասնագետների մեկ այլ խումբ միջազգային ռազմական համագործակցությունը սահմանում է ըստ նրա նպատակների: Այսպես, Ս. Թանը և Բ. Սինգիը ռազմական դիվանագիտությունը դիտում են որպես ազգային պաշտպանական կառույցների և զինվորականների կողմից վստահություն հաստատելու, հակամարտությունները կանխարգելելու կամ կարգավորելու խաղաղ և համագործակցային նախաձեռնությունների իրականացում⁹, իսկ Ք. Մուֆհանայի բնորոշմամբ՝ միջազգային ռազմական համագործակցությունը կայուն համագործակցային հարաբերություն է, որը կոչված է նպաստելու վստահություն սերմանելու, հակամարտությունների կարգավորումը դյուրացնելու, պաշտպանական հարաբերություններում թափանցիկություն ապահովելու, ընդհանուր շահը գիտակցելու և այլ ոլորտներում համագործակցություն հաստատելու գործին¹⁰: Ի մի բերելով նշված

⁷ Տե՛ս **Cottey A, Forster A.** «Reshaping Defence Diplomacy: new roles for military cooperation and assistance». Oxford University Press with the IISS, 2004, էջ 6:

⁸ Տե՛ս **Edmonds, Martin and Greg Mills.** «Beyond the Horizon: Defence, Diplomacy and South Africa's Naval Opportunities». Johannesburg: South African Institute of International Affairs and the Centre for Defence and International Security Studies, 1998:

⁹ Տե՛ս **Tan Seng and Bhubhinder Singh.** «Introduction», Asian Security, Journal of Defense Studies, 8.3 (2011), էջ 225:

¹⁰ Տե՛ս **Muthanna, K. A.** «Military Diplomacy», Journal of Defence Studies, Vol. 5, № 1, 2011, 9:

սահմանումները՝ միջազգային ռազմական համագործակցությունը կարելի է բնորոշել որպես պաշտպանական ոլորտում պետությունների միջև տարաբնույթ առնչությունների համախումբ, որը միտված է լուծելու տվյալ պետության արտաքին և անվտանգության քաղաքականությանը, ինչպես նաև պաշտպանական ոլորտի արդյունավետության բարձրացմանը վերաբերող խնդիրները:

Միջազգային ռազմական համագործակցությունը ներառում է այնպիսի միջոցառումներ, որոնց մի մասը դարեր շարունակ բնորոշ է եղել միջպետական հարաբերություններին, իսկ մյուս մասը կարևորվում է հատկապես վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում: Առաջին խմբի լավագույն օրինակ է ռազմական կցորդների գործունեությունը, որն առաջին անգամ երևան է եկել եվրոպական պետությունների հարաբերություններում XIX դարում: Յետաքրքիր է, որ ներկայումս միջազգային ռազմական համագործակցության տեսաբան Ա. Ֆրոլովը շարունակում է զինվորական կցորդների գործունեությունը դիտել որպես ռազմական դիվանագիտության հիմնական դրսևորում¹¹:

Ավելի երկար պատմություն ունեն տարբեր պետությունների միջև ռազմական դաշինքները, որոնք հատկապես մեծ թափ ստացան ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների ձևավորման՝ Վեստֆալյան համակարգի հաստատման շրջանում: XX դարի առաջին կեսին պաշտպանության ոլորտում բավականին լայն հարաբերություններ էին հաստատվել եվրոպական տերությունների և նրանց գաղութների միջև: Այդ նպատակին էին ծառայում, մասնավորապես, պաշտպանության կայսերական քոլեջը Միացյալ Թագավորությունում և Ջու մասնագիտացված դպրոցը Ֆրանսիայում: Պատահական չէ նաև, որ գաղութային համակարգի փլուզումից հետո Ֆրանսիայի և Մեծ Բրիտանիայի գաղութների մեծ մասը նախընտրեց պաշտպանության ոլորտում շարունակել սերտ հարաբերություններն այդ երկրների հետ: Սառը պատերազմի ժամանակահատվածում ԽՍՀՄ-ը և ԱՄՆ-ը իրենց դաշնակիցներին մատակարարում էին սպառազինություններ, օգնում զինվորական պատրաստվածությունը բարձրացնելու և այլ հարցերում՝ պաշտպանության ոլորտում կիրառելով բազմակողմ և երկկողմ հագեցած համագործակցության ձևաչափեր: Միջազգային ռազմական համագործակցությունը բնորոշ է եղել ինչպես Յուսիսատլանտյան դաշինքին, այնպես էլ Վարշավյան պակտին: Սառը պատերազմի ավարտից հետո պաշտպանության ոլորտում համագործակցության մի շարք ձևաչափեր և ծրագրեր կիրառվեցին նաև նախկինում հակառակորդ, սակայն արդեն ռազմական դաշինքների անդամ պետությունների միջև, բացի այդ՝ միջազգային լարվածության էական թուլացումը նպաստեց աշխարհի տարբեր հատվածներում ռազմական դիվանագիտության ծավալմանը:

Ա. Քոթեյը և Ա. Ֆորսթերը միջազգային ռազմական համագործակցության ժամանակակից դրսևորումները դասակարգում են այսպես՝

1. Պաշտպանության ոլորտի զինվորական և քաղաքացիական պաշ-

¹¹ Стів Фролов А. В., Винокуров В. И. История военной дипломатии. В четырех томах. М., 2011:

տոնյաների միջև երկկողմ և բազմակողմ կապեր,

2. Ձիմվորական կցորդների աշխատանք,

3. Ռազմական համագործակցության վերաբերյալ երկկողմ պայմանագրեր,

4. Պաշտպանական ոլորտի օտարերկրյա պաշտոնյաների ուսուցում,

5. Ձիմված ուժերի նկատմամբ ժողովրդավարական վերահսկողության, պաշտպանական և ռազմատեխնիկական կառավարման ոլորտներում խորհրդատվություններ,

6. Ձիմվորական անձնակազմի և ստորաբաժանումների միջև կապեր, փոխանակումներ և փոխայցելություններ,

7. Մասնագիտական փոխանակումներ,

8. Խորհրդատվական խմբերի տեղակայում,

9. Ձինտեխնիկայի տրամադրում և այլ մատակարարումներ,

10. Մարտունակության բարձրացման նպատակով երկկողմ և բազմակողմ զորավարժություններ¹²:

Այս դասակարգման հիմքը միջազգային ռազմական համագործակցության բնագավառում ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի համապատասխան կառույցների ուրվագծած միջոցառումներն են: Մասնավորապես, ԱՄՆ-ում դրանց շարքին են դասվել միջազգային ռազմական կրթական ծրագրերը, զինվորաքաղաքացիական հարաբերությունները, պաշտպանական ոլորտի կառավարման և զինվորական արդարադատության բնագավառում խորհրդատվությունը, սպառազինությունների, զենք-զինամթերքի առևտուրը և մատակարարումները, միջազգային խաղաղապահ առաքելություններում տարբեր երկրների միջև համագործակցությունը, ռազմական ոլորտին տրամադրվող ֆինանսական օգնությունը, զինվորական պաշտոնյաների պաշտոնական կապերը և համատեղ զորավարժությունները¹³: Մեծ Բրիտանիայում նման միջոցառումներից են սպառազինությունների վերահսկման ոլորտում բանակցությունները և տեսչությունները, «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» ծրագրի շրջանակներում իրականացվող միջոցառումները, պաշտպանական ոլորտի պաշտոնյաների, խորհրդատվական խմբերի փոխայցելությունները, փոխանակումները, համատեղ ուսուցումները և զորավարժությունները¹⁴: Այս ամենից կարող ենք եզրակացնել, որ միջազգային ռազմական համագործակցությունը ներկայումս ընդգրկում է ռազմաքաղաքական, ռազմատեխնիկական, ռազմակրթական և այլ ոլորտներում իրականացվող միջոցառումների լայն խումբ:

Վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում ռազմական դիվանագիտության օրակարգի էական ընդլայնումը որոշակի փոփոխություն է առաջացրել նաև պաշտպանական դիվանագիտության բնույթի մեջ: Եթե պետությունները միմյանց հետ նախկինում համագործակցում էին բացառապես նեղ ազգային շահերն առաջ մղելու, հավանական հակառակորդ երկրներին դիմակայելու, սեփական ազդեցության գոտիներն ընդլայնելու համար կամ էլ տնտեսական շահագրգռվածությունից դրդված՝ հիմնակա-

¹² Տե՛ս A. Cottey and A. Forster, նշվ. աշխ., էջ 7:

¹³ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁴ Տե՛ս «Strategic Defence Review», Ministry of Defence of United Kingdom, էջ 291-292:

նուն դրսևորելով մրցակցային վարքագիծ, ապա ներկայումս միջազգային ռազմական համագործակցությունը հետապնդում է արտաքին անվտանգության քաղաքականության իրականացման, հաճախ նաև պետական ինստիտուտների կայացմանն ուղղված ավելի լայն նպատակներ, և միջպետական հարաբերությունների այս ոլորտում հետզհետե ավելի է մեծանում համագործակցային վարքագծի չափաբաժինը: Որոշ հեղինակներ, հաշվի առնելով այս միտումը, շրջանառության մեջ են դրել «հին ռազմական դիվանագիտություն» և «նոր ռազմական դիվանագիտություն» եզրույթները¹⁵: Կարծում ենք, սակայն, որ միջազգային ռազմական համագործակցության պատմական զարգացման փուլերի նման հակադրումը այնքան էլ տեղին չէ: Հարցն այն է, որ թեև միջազգային ռազմական համագործակցության օրակարգը, ինչպես նաև նպատակները էապես ընդլայնվել են, այնուամենայնիվ պետությունների մտահոգվածությունն իրենց անվտանգության հիմնախնդիրներով այսօր ևս առաջնային գործոն է ռազմական դիվանագիտության մեջ: Վերջին տարիներին միջազգային ասպարեզում ճգնաժամային մի շարք իրավիճակներ նույնպես ցույց են տալիս, որ մրցակցային վարքագիծը կամ այդ վարքագծի ընկալումը շարունակում է գերակայել պաշտպանական ոլորտում պետությունների հարաբերությունները կառուցելու գործում:

Գիտական գրականության մեջ և պաշտոնական փաստաթղթերում մշակվել են միջազգային ռազմական համագործակցության նպատակների մի քանի տարբերակներ: Մասնավորապես, Թեյլորը և Ֆրենսիսը ռազմական դիվանագիտության նպատակներից և գործառույթներից առանձնացնում են հետևյալ չորսը՝ 1. զինվորականների միջև ուղղակի շփումների հաստատում, 2. զինվորաքաղաքացիական հարաբերությունների, զինված ուժերի նկատմամբ քաղաքացիական վերահսկողության մեխանիզմների զարգացում, 3. տարբեր երկրների պաշտպանական ոլորտների համատեղելիությանը նպաստում և 4. «կոշտ անվտանգության» նպատակների իրականացում, այն է՝ միջուկային զենքի չտարածում և սպառազինությունների վերահսկողություն¹⁶: Մեկ այլ մասնագետ՝ Դու Պլեսիսը, այս ցանկին ավելացնում է նաև պետությունների միջև ընդհանուր համագործակցային մթնոլորտին և պաշտպանական բնագավառի հնարավորություններին նպաստելը¹⁷: Ըստ Մուֆհանայի՝ ռազմական դիվանագիտությունը նաև միտված է տարբեր պետությունների միջև անվտանգության և պաշտպանության հարցերով քաղաքական երկխոսությունը դյուրացնելուն, պաշտպանական ոլորտների միջև իրավապայմանագրային հարթություններն ընդլայնելուն, պաշտպանական ոլորտների թափանցիկությունը և դրանով պետությունների միջև վստահությունը մեծացնելուն¹⁸: Ակնհայտ է, որ բերված դասակարգումներում հեղինակները հիմնականում հենվում

¹⁵ Տե՛ս Cottey A, Forster A. W., նշվ. աշխ., էջ 8:

¹⁶ Տե՛ս «New challenges to defence diplomacy», Strategic Survey, Volume 100, Issue 1, 1999, էջ 48:

¹⁷ Տե՛ս Du Plessis, Anton, «Defence Diplomacy: Conceptual and Practical Dimensions with Specific Reference to South Africa», Strategic Review for Southern Africa, November 2008, էջ 15:

¹⁸ Տե՛ս Muthanna K. A., նշվ. աշխ., էջ 11:

են այսպես կոչված «նոր ռազմական դիվանագիտության» նպատակների վրա, ինչպես նաև կարևորում են այն գործառույթները, որոնք ռազմական դիվանագիտությունն իրականացնում է միջազգային հարաբերությունների համակարգի ընդհանուր համատեքստում:

Ինչ վերաբերում է տարբեր պետությունների կողմից այս ոլորտում իրենց առջև դրված նպատակներին, ապա պետք է ընդգծել, որ պաշտոնական փաստաթղթերում գերակայում է տվյալ պետության անվտանգության և պաշտպանության ոլորտի առջև ծառայած խնդիրների լուծման համատեքստում միջազգային ռազմական համագործակցության նպատակները դիտարկելու միտումը: Այսպես, Իսպանիայի պաշտպանական դիվանագիտության ծրագրում որպես նպատակներ են հիշատակվում պաշտպանական ոլորտում երկխոսության միջոցով տարբեր պետությունների միջև փոխըմբռնման և վստահության աճը, միջազգային կայունությանը նպաստելը, բարեկամ պետությունների պաշտպանական բարեփոխումներին աջակցելը, պատմական և մշակութային սերտ կապեր ունեցող պետությունների հետ ռազմաարդյունաբերական ու տեխնոլոգիական կարողությունների ոլորտում համագործակցությունը¹⁹: Բելառուսի ՊՆ միջազգային համագործակցության հայեցակարգում որպես նպատակներ են նշված երկրի ռազմական անվտանգության և ազգային շահերի պաշտպանության համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծումը, պաշտպանության ոլորտում իրավահավասար համագործակցության ձգտող պետությունների հետ փոխգործակցության զարգացումը, ՁՈւ կայացման և զարգացման ծրագրի իրականացմանը նպաստող արտաքին գործոնների ձևավորումը²⁰: ՀԱՊԿ անդամ մեկ այլ պետություն՝ Ղազախստանը, միջազգային ռազմական համագործակցության նպատակներ է համարում ռազմական անվտանգության ապահովման խնդիրների բալանսավորված լուծումը, միջազգային գործընթացներին իր կարողություններին համապատասխան մասնակցելը և տարածաշրջանում առաջատար պետության կարգավիճակի պահպանումը²¹:

Հայաստանի համար ներքին և արտաքին պաշտպանական քաղաքականությունը ռազմական անվտանգության ապահովման կարևոր գործոն է²²: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ համապատասխան գերատեսչությունները գործընկեր երկրներից ստանում են պաշտպանական բարեփոխումների համար անհրաժեշտ խորհրդատվություն և օժանդակություն²³:

Հայաստանի Հանրապետության ռազմական դոկտրինում միջազգային ռազմական և ռազմատեխնիկական համագործակցության նպատակ-

¹⁹ Տե՛ս «Defence Diplomacy Plan», Ministerio de Defensa, January 2012, էջ 19:

²⁰ Տե՛ս «Концепция международного военного сотрудничества Министерства обороны Республики Беларусь» // http://www.mil.by/ru/military_policy/international/#konceptcia

²¹ Տե՛ս Указ Президента Республики Казахстан от 21 марта 2007 года № 299 "Об утверждении Военной доктрины Республики Казахстан" // <http://www.unesco.kz/cgi-bin/library?e=d-000-00---0HRCru-akalru%2cHRCru-01-1-0--0prompt-10---4-----0-11--1-ru-50---20-about---00021-001-1-0windowsZz-1251-10&a=d&c=HRCru&cl=CL4.1&d=HASH0197badbc2f400c3dcb39880>

²² Տե՛ս **Է. Մինասյան**, Հայաստանի երրորդ Հանրապետության պատմություն, Եր., 2013, էջ 532:

²³ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 533:

ներ են նշված՝ 1) ռազմական անվտանգության համակողմանի ապահովումը և ռազմաքաղաքական դիրքերի ամրապնդումը, 2) տարածաշրջանում զինված ուժերի հավաքական կարողությունների, ինչպես նաև ռազմական և ռազմաքաղաքական դաշինքների հարաբերական հավասարակշռության պահպանումը, 3) զինված ուժերի արդիականացման համար միջազգային փորձի և օժանդակության կիրառումը, 4) զինված ուժերի կադրերի ուսուցման և վերապատրաստման, սպառազինության և ռազմական տեխնիկայի ապահովումը, 5) ռազմական արդյունաբերության համալիրի զարգացումը և վերակառուցումը, ՀՀ զինված ուժերի մարտունակության ու հեղինակության ամրապնդումը, պաշտպանական բարեփոխումների բարեհաջող և արդյունավետ իրականացումը²⁴: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ ռազմական դիվանագիտությունը է դաշնակից ու գործընկեր երկրների զինված ուժերի հետ փոխգործակցության հնարավորությունների ընդլայնմամբ լուծում է ազգային և միջազգային անվտանգության ապահովման խնդիրները²⁵:

Ինչպես ընդգծում է ՀՀ պաշտպանության նախարար Ս. Օհանյանը, Հայաստանն իր անվտանգությունն ապահովող միջավայրն ընդլայնելու և ամրապնդելու նպատակով սերտ կապեր է հաստատել զարգացած պետությունների զինված ուժերի հետ, ինտեգրվում է հեղինակավոր ռազմաքաղաքական դաշինքներին և ակտիվորեն մասնակցում նրանց ծրագրերին²⁶: Բացի այդ, Հայաստանի ռազմական համագործակցության հիմնական ջանքերն ուղղվում են ՀՀ պաշտպանական բարեփոխումներն իրականացնելու, բանակն արդիականացնելու և զինված ուժերում միջազգային փորձը ներդնելու գործին²⁷: Հ. Քոթանջյանը, վերլուծելով Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպության և ԱՊՀ մասնակից պետությունների ռազմական անվտանգության համաձայնագրի ստորագրման նշանակությունը, հանգում է այն եզրակացության, որ Հայաստանն այսպիսով դառնում է միջազգային անվտանգության կոլեկտիվ պատասխանատվության մասնակից²⁸: Նշենք, որ Հայաստանի բազմակողմ և երկկողմ ձևաչափերով միջազգային ռազմական համագործակցության մի շարք այլ օրինակներ, մասնավորապես՝ մասնակցությունը միջազգային խաղաղապահ առաքելություններին, ևս վկայում են այն մասին, որ ՀՀ ռազմական դիվանագիտությունը ստանձնել է նաև միջազգային անվտանգության ապահովման որոշակի առաքելություն²⁹:

²⁴ Տե՛ս «ՀՀ Ռազմական դոկտրին», Բաժին 2, գլուխ 5, կետ 23, <http://www.mil.am/files/mil-doctrine-arm.pdf>

²⁵ Տե՛ս <http://www.mil.am/1298098598>

²⁶ Տե՛ս Ս. Օհանյան, Հայկական բանակի 20-ամյա տարեգրությունը, Եր., 2012, էջ 205:

²⁷ Տե՛ս ՀՀ պաշտպանության նախարար Սերժ Սարգսյանի ելույթը բանակի 15-րդ տարեդարձի կապակցությամբ, // <http://www.mil.am/old-1299193981/page/77>

²⁸ Տե՛ս Հ. Քոթանջյան, Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները, ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ, Եր., 2010, էջ 494:

²⁹ Տե՛ս Գ. Հովհաննիսյան, Խաղաղապահ գործունեությունը Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության համակարգում, // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Միջազգային հարաբերություններ, Քաղաքագիտություն», 2014, № 1, էջ 3-12:

Բանալի բառեր – միջազգային ռազմական համագործակցություն, պաշտպանական դիվանագիտություն, ռազմական դիվանագիտություն, պաշտպանական բարեփոխումներ, ազգային և միջազգային անվտանգություն, պաշտպանական քաղաքականություն

АНДРАНИК ГРИГОРЯН – *О концептуальных аспектах международного военного сотрудничества.* – В статье истолковывается понятие «международное военное сотрудничество». Хотя различные государства сотрудничают в военном отношении с древности, в последние два десятилетия повестка оборонной дипломатии существенно расширилась. Претерпел изменения также её характер. Особое внимание уделяется в статье сотрудничеству с другими странами, которое осуществляет в военной сфере Армения. Среди аспектов этого сотрудничества выделяются создание благоприятных условий для международной безопасности и её укрепление, а также последовательное развитие оборонной промышленности.

Ключевые слова: *международное военное сотрудничество, военная дипломатия, оборонная дипломатия, оборонные реформы, международная и национальная безопасность, оборонная политика*

ANDRANIK GRIGORYAN – *On the Issue of Conceptual Aspects of International Military Cooperation.* - This article focuses on the theoretical aspects of the International Military Cooperation. As a result of analysis of official documents and theoretical literature we have tried to define a concept, and framework of its aims and activities. It is stated that though some defense diplomacy activities were part of interstate relations during the centuries, in the past two decades the framework of defense diplomacy has essentially been enlarged. Some changes, regarding the character of defense diplomacy, have also taken place. Special attention is paid to the problem of aims of International Military Cooperation of Armenia. Amongst them the following ones have central importance: creation of favorable conditions for the State Security, assistance to the reforms of defense sphere and the participation in the strengthening of International Security.

Key words: *International Military Cooperation, Defense Diplomacy, Military Diplomacy, Defense reforms, National and International Security, Defense Policy*